

กระจุตภูมิปัญญา 200 ปี

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มจักสานกระจูดมาบเหลาชะโอน
จักรสานบ้านกวี สืบสานภูมิปัญญาไทย
ตำบลชากพง อำเภอกแกลง จังหวัดระยอง

กกหรือกระจูด พืชที่พบในแหล่งน้ำตามธรรมชาติ โดยพบจำนวนมากที่ “บึงสำนักใหญ่” หรือหนองจำรุง ซึ่งเป็นบึงน้ำสาธารณะที่มีขนาดใหญ่ ชุมชนมาบเหลาชะโอน หมู่ที่ 5 ตำบลชากพง อำเภอกแกลง จังหวัดระยอง มีเนื้อพื้นที่ประมาณ 3,871 ไร่ เป็นพื้นที่ที่ชุมชนสามารถใช้เป็นต้นทุนในการนำกระจูดมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เครื่องอุปโภคใช้ในครัวเรือน และใช้ในการประกอบอาชีพมาอย่างยาวนาน และยังคงมีการอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานรุ่นต่อไป สามารถใช้สอยประโยชน์ได้อย่างรู้คุณค่า จึงถือได้ว่า บึงสำนักใหญ่มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อชุมชนมาบเหลาชะโอน ตำบลชากพง อำเภอกแกลง จังหวัดระยอง

จุดเริ่มต้นภูมิปัญญากระจูดของชุมชนมาบเหลาชะโอน ตำบลชากพง อำเภอกแกลง จังหวัดระยอง

ความเป็นมาของภูมิปัญญากระจูด ชุมชนมาบเหลาชะโอนนั้นมีมานานมากกว่า 200 ปีแล้ว ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย โดยเริ่มแรกนั้นเป็นการทำเครื่องจักสานขึ้นใช้กันเองภายในครัวเรือน โดยในสมัยนั้นจะมีการสานต้นกระจูดเป็นเสื่อกระสอบสำหรับใส่ผลผลิตทางการเกษตร หรือเป็นภาชนะใส่เกลือ น้ำตาล เป็นต้น

ต่อมามีการส่งเครื่องจักสานกระจูดนี้เข้ามาเป็นเครื่องบรรณาการแก่เหล่าเจ้านายในเมืองหลวง จึงทำให้เครื่องจักสานของเมืองแกลงนั้นมีชื่อเสียงมาตั้งแต่ในสมัยโบราณรวมถึงยังมีตำนานเล่าขานจากอดีตถึงวิถีชีวิตการทำมาหากิน และสร้างรายได้ให้ชาวบ้านอำเภอกแกลง ซึ่งพบจาก “นิราศเมืองแกลง” บทร้อยกรองอันเลื่องชื่อของสุนทรภู่กวีเอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ก็ได้มีการกล่าวถึงไว้ว่า

“ถึงศาลเจ้าอ่าวสมุทรที่สุดหาด เลียบลิลาศขึ้นตามช่องที่คลองขวาง
ถึงบ้านแกลงลัดบ้านไปย่านกลาง เห็นฝูงนางสานเสื่อนั้นเหลือใจ

แต่ปากพลอดมือสอดขลุ่ยขยิก จนมือหจิกงอแฉ่งไม่แบได้
เป็นส่วยบ้านสานส่งเข้ากรุงไกร เด็กผู้ใหญ่ทำเป็นไว้วันคน ”

จักรสานบ้านกวี สืบสานภูมิปัญญาไทย

กลุ่มจักรสานกระจูดมาบเหลาชะโอน มีมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของกระทรวงอุตสาหกรรมและจดทะเบียนการค้าภายใต้ชื่อ “จักรสานบ้านกวี” กับทางกระทรวงพาณิชย์ และเป็นสินค้า OTOP ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย โดยก่อตั้งกลุ่ม เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2544 มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสามัคคีในหมู่บ้าน และนำเอาวัตถุดิบที่มีมากมายมาแปรรูปและเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ ต่าง ๆ ที่จัดขึ้นสามารถสร้างรายได้ให้กลุ่มสมาชิก ทำให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน อีกทั้งยังรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาอัตลักษณ์ของท้องถิ่น โดยมีการจักสาน สิ่งของต่าง ๆ อาทิ ตะกร้า กระเป๋าถือ กระบุง กระเป๋าใส่เสื้อผ้า กระจาด ตะกร้าใส่เสื้อผ้า ตะกร้าใส่ขยะ และสิ่งของต่าง ๆ อีกมากมาย โดยมีนายมนตรี ยิ้มเย็น เป็นผู้นำในการจัดตั้งและพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ที่ทำจากกระจูดให้เป็นที่รู้จักทั้งภายในและภายนอกจังหวัด

ซึ่งจุดเด่นและเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของผลิตภัณฑ์แปรรูปของกลุ่มจักรสานบ้านกวี คือ กระบวนการผลิต โดยใช้ “น้ำนวล” ที่ได้จากการนำดินนวลที่ขุดจากบริเวณหุบเขาในพื้นที่อำเภอกแกลง จังหวัดระยอง มาผสมน้ำในปริมาณที่พอเหมาะ คลุกเส้นกระจูดแล้วนำไปตาก ทำให้ได้กระจูดที่มีความนิ่มและเหนียวมากยิ่งขึ้น สีสวยสวยงาม เป็นสถานที่ศึกษาดูงานของภาครัฐและเอกชน เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชน เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเยาวชนจากรุ่นสู่รุ่นต่อไป

สำนักงานเกษตรจังหวัดระยอง

เรียบเรียง/ภาพ : นายชัยพงศ์ ราชชัย กลุ่มยุทธศาสตร์และสารสนเทศ

การพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร

- ปี พ.ศ. 2532 สำนักงานเกษตรอำเภอแกลงได้ส่งเสริมและจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเพื่อสนับสนุนการสร้างและใช้ประโยชน์จากการจักสานกระจูด สำหรับสร้างรายได้ หรือลดรายจ่ายให้ครัวเรือนและชุมชน
- ปี พ.ศ. 2545 - 2546 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณเป็นวัสดุอุปกรณ์ พร้อมได้นำวิทยากรจากสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดระยอง ร่วมกับศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 9 จังหวัดชลบุรี มาสอนการทำ ตะกร้า กระเป่า และร่วมกันคิดรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ให้กับสมาชิก เพื่อพัฒนาสินค้าให้ทันสมัยตรงตามความต้องการของตลาด
- ปี พ.ศ. 2547 สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแกลง ได้นำสมาชิกกลุ่มฯ ไปศึกษาดูงานกลุ่มทอเสื่อกกบ้านบางสระแก้ว ทำให้กลุ่มฯ เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น
- ปี พ.ศ. 2548 สำนักงานเกษตรจังหวัดระยอง ดำเนินการส่งเสริมและจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนกลุ่มจักสานกระจูดมาบเหลาชะโอน เพื่อให้ได้รับการส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาความสามารถในการจัดการ เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพัฒนาไปสู่การเป็นผู้ประกอบการของหน่วยธุรกิจที่สูงขึ้น
- ปี พ.ศ. 2548 ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 9 จังหวัดชลบุรี สนับสนุนจักรโพง (ใช้เย็บขอบกระจูด) และแนะนำรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ และบรรจุภัณฑ์ ทำให้เกิดรูปแบบผลิตภัณฑ์ รวมกว่า 60 รูปแบบ ผลิตภัณฑ์ที่ชาวบ้านมาบเหลาชะโอนจักสาน ได้แก่ ตะกร้า รูปทรงต่าง ๆ เช่น ทรงกลม ทรงเหลี่ยม ทรงเปล ทรงหม้อมุม กระบุง ถาดใส่ผลไม้ หมวก กล่องทิชชู กล่องสบู่ กระจาด เสื่อ หมอน แจกัน และกระเป่า เป็นต้น
- ปี 2562 ได้รับคัดเลือกในการประกวดวิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด เพื่อเป็นตัวแทนเข้าร่วมประกวดระดับเขต

เกร็ดความรู้ภูมิปัญญากระจูด

“กกหรือกระจูด” (*Lepironia articulata* (Retz.) Domin) เป็นวัชพืชที่เจริญเติบโตเป็นกลุ่มใหญ่ในแหล่งน้ำธรรมชาติหรือในระบบนิเวศพื้นที่ตามแนวชายฝั่งและบึงมีน้ำขังตลอดปี ซึ่งเรียกว่า โพรหรือพรุ ที่ระดับความลึกประมาณ 1-2 เมตร แพร่พันธุ์ได้รวดเร็ว มีถิ่นกำเนิดจากทางเกาะมาดากัสการ์ มอริเชียส ลังกา สุมาตรา แหลมมालายู และหมู่เกาะต่าง ๆ ในแหลมมลายู อินโดจีนตอนริมฝั่งทะเลอ่าวไทย บอร์เนียว ตลอดถึงออสเตรเลียริมฝั่งตะวันออก ในประเทศไทยพบมากแถบภาคตะวันออกและภาคใต้ ในภาคตะวันออกจะพบกระจูดบริเวณที่เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ หนองบึง น้ำจืด ตามแนวบริเวณชายฝั่งทะเลที่มีสภาพป่าชายหาดเป็นแนวขวางกันระหว่างแหล่งน้ำจืดและทะเล ระบบนิเวศ พื้นที่ชุ่มน้ำที่กระจูดขึ้นจะมีสภาพน้ำท่วมขังตลอดปี ในภาคตะวันออกพบกระจูดมากในพื้นที่ลุ่มน้ำธรรมชาติในเขตพื้นที่อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ต้นกระจูดที่พบมีทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและเกิดการปลูก สามารถแบ่งได้เป็น 2 ชนิด คือ ต้นกระจูดใหญ่ และต้นกระจูดหนู โดยต้นกระจูดใหญ่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้มาก ส่วนต้นกระจูดหนูมีลำต้นเล็กและสั้น มีความเหนียวน้อยกว่าต้นกระจูดใหญ่ การปลูกต้นกระจูดต้องใช้ระยะเวลาประมาณ 6 เดือน - 1 ปี หรือลำต้นยาวไม่ต่ำกว่า 1 เมตร ถึงจะโตได้ขนาด สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ เมื่อถอนไปแล้วหน่อก็จะแตกต้นใหม่ขึ้นมาแทนที่หมุนเวียนกันไป ซึ่งจะนิยมนำมาใช้จักสานเพื่อใช้ในครัวเรือน และจำหน่ายเพิ่มรายได้นอกเหนือจากการประกอบอาชีพหลัก

โดยก่อนนำกระจูดไปสานเป็นหรือผลิตภัณฑ์ต่างๆ จะต้องนำไปผึ่งแดดให้แห้งสนิท แล้วทุบให้แบนด้วยสากตำข้าวหรือบดด้วยล้อขนาดใหญ่ หากต้องการให้มีสีสันทนสามารถนำไปย้อมสีก่อนนำมาสาน ปัจจุบันผลิตภัณฑ์จักสานจากกระจูดมีหลากหลายรูปแบบ โดยทั่วไปมักนำลำต้นกระจูดมาสานกระเป่า ตะกร้า เสื่อปูรองนั่ง ที่เรียกกันว่า เสื่อกระจูด หรือสาตกระจูด

ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากกระจูด

